

Грачова О.О.

аспірантка Київського національного університету культури і мистецтв

УКРАЇНСЬКЕ ЕСТРАДНЕ ВИКОНАВСТВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ (ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ)

У статті розглядаються професійні сольні виконавці української естрадної пісні, зокрема їх внесок в історію розвитку музичної культури в Україні, досліджені процеси розвитку стилістико-жанрової специфіки виконання, розвиток ансамблів та вокалістів на українській сцені.

Ключові слова: українська музична культура, естрада, стиль, жанр, ансамблі, професійні естрадні виконавці української естрадної пісні.

В статье рассматриваются профессиональные сольные исполнители украинской эстрадной песни, их вклад в историю развития музыкальной культуры в Украине, исследованы процессы развития стилістико-жанровой специфіки исполнения, развитие ансамблей и вокалистов на украинской сцене.

Ключевые слова: украинская музыкальная культура, эстрада, стиль, жанр, ансамбли, профессиональные эстрадные исполнители украинской эстрадной песни.

In the article a number of professional solo singers of Ukrainian variety song are studied, particularly their contribution in the development of musical culture history in Ukraine, as well were studied processes of style development of genre performing specific, ensembles and vocalists development on Ukrainian stage.

Key words: Ukrainian musical culture, variety art, style, genre, ensembles, professional variety singers of Ukrainian variety song.

У світі модернізаційних змін, у музичній культурі спостерігається посилений інтерес до естрадного виконавства. Сьогодні естрадно-вокальне виконавство відіграє важливу роль у відродженні та актуалізації національних традицій, в інтеграції та культурному розвитку українського суспільства. У другій половині ХХ ст. вектор професіоналізації вокально-естрадного мистецтва націлений у бік його ускладнення та динамізації. У професійній підготовці вокального естрадного виконавця сьогодні не можна зосереджуватися лише на одній вокальній складовій. Майстерність вокальної естради нині – це також і професійне володіння основами хореографії, знання в сфері менеджменту і медіа – технологій, уміння створювати свій сценічний імідж [1]. Естрадне вокальне мистецтво є національним, оскільки наділене своїми специфічними особливостями. Воно віддзеркалює ідеали та потреби сучасного суспільства та базується на інтонаційному мисленні, що уособлює творчість кращих представників естрадного мистецтва. Відповіддю вокального виконавства української естради на виклик музичної глобалізації має бути пошук «золотої середини» між вимогами професіоналізму і стандартизації світової музики та відкриттям нових форм і обривів, що зберігають зв'язок з національною культурою [2]. ХХ ст. називають століттям естради. Це визначення говорить не стільки про популярність цього виду музичної

творчості, скільки про його можливість точно відобразити світосприйняття епохи, її духовні цінності. Здавалось би, естрада – наймолодший з видів мистецтва, але нове, як відомо, не з'являється на порожньому місці. І своїм корінням все нове йде далеко у минулі століття. Ще в часи Римської імперії (II ст. до н.е. – V ст. н.е.) існувало розділення музики на серйозну класичну і так звану побутову – народну музику кори бантів – фригійських жреців, які супроводжували свої релігійні служби співом і танцями. Саме цю музику і можна вважати прообразом сучасної естради. І вже тоді елітарні музикознавці називали її легковажною і розбещеною. Але саме вона і була живою музикою свого часу, бо вона жила поряд з простим народом.

Не дивлячись на свою інтернаціональну природу, естрада зберігає народне коріння, котре надає їй особливої національної забарвленості. Народившись в епоху Ренесансу на вуличних підмостках і почавши з клоунади, скомороства, естрада в різних країнах еволюціонувала, віддаючи переваги то одним, то іншим образам-маскам.

Що ж таке сучасна естрада? В точному перекладі з латини – естрада – це поміст, підлога. Це найперший вживаний термін, який походить від сценічної площини, пов'язаний з різними формами виконавства. Термін «естрада» означає відкриту концертну площину, яка піднесена над землею, або над рядами глядацьких міст. Сцена, на відміну від естради – це закрита з трьох сторін концертна площина. Отже, естрада – це, перш за все, відкритість. Відкритість всього – акторського мистецтва, принципів зовнішнього оформлення, способів спілкування з публікою. Естрада – це багатожанровий вид мистецтва, що поєднує в собі елементи театрального, музичного, циркового видовищ. Ще з часів Давньої Греції народ приваблювали «видовища». Останнім часом все більше людей звертаються до свого історичного коріння та поступово відроджують багатовікові традиції наших пращурів.

Метою статті є визначення і дослідження професійних сольних виконавців української естрадної пісні, їх внесок в історію розвитку музичної культури в Україні, виявлення стилістико-жанрової специфіки виконання другої половини ХХ ст. в Україні.

Важливо, що сама по собі естрада як сценічна, популярна, театралізована реальність мала певні ознаки. Вони походять від віденської оперети, джазу, фольклору народів світу, а також мають свої певні домінанти. Так, у просторі, пов'язаному з радянською естрадою, домінували, передусім, жанри, що несли в собі розмовний характер і більшою мірою структурувалися навколо вербального дискурсу. Естраду характеризує короткочасність, персональність і бурлеск – сценічний синтез, який відповідає так званому розважальному жанру. [8; 9]. Дуже яскраво демонструє розважальний жанр Стів Ентон, автор американського мюзиклу «Бурлеск» (англ. Burlesque, США, 2010). У головних ролях – Шер і Кристіна Агілера. Також, можна згадати вітчизняний фільм-мюзикл «Червона рута» (1971 р.). У поїзді «Донецьк-Верховина» знайомляться карпатська дівчина Оксана і молодий шахтар Борис. В ролі Оксани – викладачка Чернівецького музичного училища Софія Ротару. Бориса грає соліст «Смерічки» Василь Зінкевич. У Карпатах дороги молодих розходяться, але Борис розшукує свою прекрасну незнайомку. Закохані зустрічаються знову, і друзі запрошують їх заспівати на концерті для відпочиваючих. Всі свої почуття Оксана і Борис висловлюють у піснях.

У 1971 р. Софія Ротару – вже відома на Буковині виконавиця народних пісень і коли в Карпатах почали знімати перший український мюзикл «Червона рута», саме Софії дісталася головна роль. Нехитрий сценарій про кохання, що несподівано спалахнуло у простого шахтаря Бориса до буковинської красуні Оксани, мав доповнити український колорит, який виражається в природі, костюмах і мелодійних піснях.

Вже відому в Радянському союзі пісню «Червона рута» у фільмі виконав Василь Зінкевич, Софія Ротару заспівала «Сизокрилого птаха» – італійський шлягер, майстерно перекладений українською мовою, «Намалюй мені ніч» і «Ходить осінь», а ще разом із Зінкевичем – пісню «Водограй». Насправді, Василь і Софія – тенор і альт – «Водограй» мали заспівати разом. Але не виходило, оскільки пісня не звучала. За Василя Зінкевича це зробив Назарій Яремчук, а за Софію Ротару – солістка «Смерічки» Марія Ісак. Вона з'являється у ряді дівчат п'ятою на декілька секунд. У фільмі звучать пісні «Прийшла весна», «На швидких поїздах», «Нічія», «Мила моя», «Покинуті квіти», «Незрівнянний світ краси», «Біжить річка», «Якщо пройде любов», «Сизокрилая птаха», «Червона рута», «Намалюй мені ніч», «Відлітали журавлі», «Ти повернешся, коханий», «Водограй», «Там де гори і ліси» [9].

Незабаром з'явиться сучасна версія музичного фільму «Потяг до Яремче». Росава зіграє роль героїні музичного фільму під назвою «Потяг до Яремче». Через 40 років після зйомок кінострічки «Червона рута» (1971) організаторів фестивалю «Потяг до Яремче» з'явився намір відтворити творче сьогодення в новому музичному кіно з обробками улюблених пісень Володимира Івасюка, а також новими треками сучасної української музики! Тарас Чубай, Іван Леню (Гайдамаки) та багато інших у фільмі. Важливу роль у формуванні та розвитку «естрадного мистецтва» відіграла телевізійна кінокомедія-мюзикл «Вечори на хуторі біля Диканьки» (2001 р.) за мотивами повісті Миколи Гоголя «Ніч перед різдвом», що вийшла 1832 року у складі збірки «Вечори на хуторі біля Диканьки». Прем'єра фільму відбулася у новорічну ніч 2002 року на телеканалі «Інтер». Фільм знімався у павільйонах студії «Укртелефільм». Зйомки сцен, що відбувалися в Санкт-Петербурзі, проходили в петербурзькому Маріїнському палаці. До особливостей фільму належать унікальний зірковий акторський склад та музичний супровід у формі українського народного співу хору «Берегиня», осучасненого аранжуванням Костянтина Меладзе. Фільм започаткував собою серію новорічних мюзиклів Семена Горова та Костянтина Меладзе, наступними з яких стали «Попелюшка» (2002) та «Сорочинський ярмарок» (2004). Усе почалося з «Старих пісень про головне». Із запропонованих мюзиклів з захопленням згадують і переглядають «За двома зайцями», «Снігову королеву» і «Весілля Фігаро». Сюжети знайомі, улюблені, вічні. Дійсно, в останні кілька років глядачам пропонуються програми із сюжетом, як у кіно чи в театрі. Знаменита п'єса Михайла Старицького «За двома зайцями», екранізована кінематографом за часів розвиненого соціалізму, потрапила в новорічну розважальну телепрограму на той же «Інтер». Чи треба сьогодні говорити про мюзикли? Треба, бо це і є актуальністю, однією з тем дослідження – «естрадне мистецтво». Це і є наше «сьогодення», яке суспільство бачить і чує. Активним було музичне життя України. Були створені Республіканська капела під керівництвом О. Кошиця, капела «Думка», які багато зробили для пропаганди української музики. Почалася діяльність музично-театрального

інституту в Києві, перша оперна трупа з'явилася в Києві і Харкові. Із трагічною загибеллю М. Леонтовича у Києві було створено Музичне товариство імені Миколи Леонтовича, у якому згуртувалися такі відомі музиканти, як Борис Лятошинський, Гнат Хоткевич і Григорій Верьовка, а також і митці з інших видів мистецтв. У цей період проходив процес жанрового збагачення української музики. Високого рівня досягла українська виконавча культура. Серед виконавців широко відомими були співаки М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинський, О. Петрусенко, З. Гайдай, Б. Гмиря [2].

У радянський період, а це більша частина сторіччя, українська музична культура пройшла складний шлях, який поєднує досягнення і втрати, духовні злети і трагедії: національне піднесення 20-х років, трагедію у роки сталінської диктатури, хрущовську «відлигу», брежнєвський «застій», горбачовську перебудову.

Слід зазначити, що диференціювання музики на «легку» та «серйозну» було запроваджено в Радянському Союзі в 40-ві роки ХХ ст. Цей поділ до певної міри було переглянуто в теорії масових музичних жанрів, якої в радянському мистецтвознавстві найбільш послідовно дотримувався А. Цукер [6]. Вважалося, що джаз, естрадно-оркестрові п'єси, пісні, біт-музика, оперета належать до «легкої» музики. Тоді як академічні жанри (опера, балет, симфонічні та камерно-інструментальні твори) до «серйозної». Натомість українська дослідниця Н. Кутова вважає прикметники «легка» й «розважальна» незастосовними щодо авторської пісні та рок-музики, які, як і естрада, належать до музики масових жанрів [10].

Початок сторіччя характеризувався прогресом у галузі музичної культури. Формується національний стиль, який об'єднує динаміку фольклорної виразності і кращі традиції класики (порівняння з сучасністю). У цьому напрямі розвивалася творчість М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, які по-новаторському осмислили творчу спадщину М. Лисенка. Еволюція естрадного напрямку від його зародження у первинному середовищі до професійного виконання відбувається і сьогодні. Модернізаційні зміни естрадного мистецтва і процес інтеграції сформувалися завдяки розвитку виконавства в естрадній сфері. Вражає, прогресує, модернізується конкурентна система, де поряд з академічною, народною, джазовою музикою значна роль належить і естраді. Постійно рухаються вперед професійні сольні виконавці української естрадної пісні. Серед молоді особливим попитом користується естрадна музика, її кращі представники – рок-гурти «Воплі Відоплясова» («ВВ»), «Океан Єльзи», «Мандри», «Друга ріка»; співаки – Т. Петриненко, С. Ротару, Ані Лорак, Т. Повалій, Р. Кириченко, Іво Бобул і ті, хто створив основу для розвитку в Україні цивілізованого шоу-бізнесу. В Україні, отже, з'явилися можливості розвивати всі напрями професійної та естрадної музичної культури.

Серед цього розмаїття зірок виокремлюється молодий музичний гурт – «Рвані міхи», у якому троє юнаків віртуозно грають на акордеоні, баяні, та бас-баяні. Сьогодні дуже важко вразити когось своїм талантом, але цей гурт зумів за допомогою, здавалося б, непопулярних музичних інструментів епатувати вибагливу публіку. І, як відомо, баянно-акордеонне мистецтво в Україні зараз не розвивається. Як кажуть самі учасники гурту, «Своєрідним ґрунтом для нашої творчості є шизофренія та алкоголь :) Розширюються кордони пізнання та фантазій, судини, коло знайомств. В історії саме алкоголь був «допоміжним засобом» для багатьох великих митців. Ми вирішили не

відставати!». Ансамбль об'єднує музика і «рух вперед». Зараз гурт готується вийти на міжнародний рівень. У квітні виступали в театрі естради в Москві. В липні випустили свій перший альбом, який називається «Шизофренія». «Плануємо рухатися далі. Є багато цікавих ідей щодо вдосконалення репертуару «Рваних міхів». Зараз записуємо нові треки, оновлюємо старі, пробуємо себе в чомусь новому, цікавому, незвичайному. Хай там як, а рух вперед – це найголовніший у творчості».

Паралельно із формуванням поп-музики на Заході, в Україні, як і інших радянських республіках, досягає свого розквіту радянська естрада. Особливо виділяється творчість Володимира Івасюка, автора понад 100 пісень, чие життя трагічно обірвалось 1971 року. Серед композиторів-піснярів цих років також О.І. Білаш, В. Верменич, пізніше – І. Карабиць. Популярність завоювали естрадні виконавці – Назарій Яремчик, Василь Зінкевич, Ігор Білозір, Алла Кудлай та інші. Паралельно започаткувалися типово модерні музичні та музично-поетичні проекти, серед яких сатиричний театр «Не журись!» В. Морозова (1970-ті рр.), гурт «Мертвий півень» та рок-бардівська група «Плач Єремії» (друга половина 1980-х рр.) [2].

С. Стельмащук у дослідженні, присвяченому історії пісні «Гуцулка Ксеня», підкреслював: «Цікавим автором естрадної музики був і Василь Якуб'як. Його квартети «Абдул-бей» і танго «Ще раз» (назва – як і танго Барнича) мали великий успіх. Вже пізніше, у 1960-х роках, коли автор тих квартетів працював у Дрогобицькому педінституті, я був одним із їх виконавців (співав баритонову партію, Михайло Паночко – т. 1, Василь Якуб'як – т. 2 і Зиновій Маринець – б2)» [11]. Особа Василя Якуб'яка є знаковою фігурою його епохи, прикладом служіння народу й краю, прагненням постійного самовдосконалення й обізнаності в найрізноманітніших галузях професійної діяльності: педагогічній, фольклористичній, композиторській, диригентській, організаторській, музично-виконавській, а його життєвий шлях міг би послужити гідним прикладом для музикантів, зірок естради нових поколінь [12].

Було створено авторські концепції розвитку історії багатожанрової радянської музичної естради. У праці Л. Тихвинської фактологічне спрямування поєднується з висвітленням багатьох проблемних аспектів цього аспекту. Зазначається, що естрадні виконавці поступово навчалися мистецтва імпровізації, починаючи з елементарних фраз, мотивів, акордів, набували навичок ансамблевого оркестрування [5].

Також розвивається популярна музика сьогодення. У дослідженні А. Костіної «Масова культура як феномен постіндустріального суспільства» визначається масова культура як культура, адекватна постіндустріальному суспільству, де людина здійснює єдину можливу реальність адаптації до сучасних умов, і ця адаптація виникає у стані невизначення і збільшення інформативних потоків [8; 6]. Поняття поп-музики – (англ. Popular music – популярна, загальнодоступна музика) включає різні стилі і жанри розважальної естрадної музики. У 1950-х роках воно стосувалося лише рок-музики, пізніше – шлягерів, а нині об'єднує музичні стилі різноманітного походження: «фольк», «кантрі» (від традицій сільського фольклору білошкірих США), «соул» поєднання елементів ритм-енд-блюзу й релігійних піснеспівів «геспел» та «спірічуел», «фанк» (поєднання «геспел» і танцювальної музики африканського походження), «диско» (або «євродиско»), танцювальна музика європейських народів) та ін. Іноді сучасну поп-музику

пов'язують з результатом комерційної трансформації рок-музики [12]. Сьогодні українська музика в її багатоманітні звучить в Україні та далеко за її межами, вона продовжує розвиватися в народній і професійній традиціях, є предметом вивчення науковців. В своєму розвитку охоплює практично всі типи музичного мистецтва – народну і професійну, академічну і популярну музику. На сучасній українській сцені представлені майже всі музичні напрями: від фольку до джазу. Активно розвивається клубна культура. Багато українських поп-виконавців – Софія Ротару, Ірина Білик, Олександр Пономарьов, ВіА Гра, Руслана, Ані Лорак, Надія Грановська-Мейхер, Олена Вінницька, Ганна Седокова, Світлана Лобода, Віра Брежнєва, Верка Сердючка (Андрій Данилко) – знахідка для естради, живе слово, новий подих. Вони давно здобули популярність за межами України. Популярна музика представлена на таких фестивалях, як: «Червона рута», «Таврійські ігри», «Чайка» та ін.

Виконавці з України гідно представляли Україну на конкурсах «Євробачення». Так, Руслана, синтезувавши у музиці фольклорні мотиви Карпат, стала переможницею конкурсу Євробачення – 2004 і виборола для України право на проведення наступного конкурсу – Євробачення – 2005. На Євробаченні – 2007 Верка Сердючка посіла друге місце. Також розвивається українська рок-музика. Серед найбільших відомих груп – «Океан Ельзи», до речі, нещодавно відбувся їх концерт в Палаці «Україна»; «Воплі Відоплясова», «Танок на майдані Конго», «Скрябін», «Тартак», «Плач Єремії», «Кому Вниз», «Бадло», «Лама» (Лама). Регулярно проводяться українські рок-фестивалі: «Рок-екзистенція», «Тарас Бульба» та інші.

Стають популярними і суто вокальні ансамблі, такі як «Піккардійська терція», «Мен Саунд». Представлено на Україні мистецтво джазу: міжнародні фестивалі джазової музики проходять у різних містах країни, серед них найбільш відомі – Jazz Bez та Jazz Koktebel. Значний внесок у популяризацію джазового руху в Україні внесли Володимир Симоненко та Олексій Коган. Також розвивається популярна музика сьогодення, досить багато зарубіжних співаків приїжджають в Україну, проходить велика кількість концертів. Але все ж таки, рідна мова ближча до душі. Виникає ще одне питання, чи становлять світові зірки конкуренцію українським? Зміни вже відбуваються, з часом все змінюється і хотілося б уявити, яка музика буде у наступному тисячолітті – це буде шоу (видовища), чи будуть ще і співати? Але хочеться вірити у те, що «музика» залишиться!

Література:

1. Дрожжина Н. Вокальне виконавство в системі музичного мистецтва естради : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства : спец. 17.00. 03 «Музичне мистецтво» / Н. Дрожжина. Харківський університет мистецтв ім. І.П. Котляревського. – Х., 2008; 2. Українська культура ХХ – початку ХХІ століття. Матеріал із Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Джерело – <http://ru.wikipedia.org/wiki>; 3. Конен В. Третий пласт : новые массовые жанры в музыке ХХ века / В. Конен – Музыка, 1994. – 319 с. 4. Сапожнік О. В. Популярна естрадна музика в Україні : історичний екскурс / О. Сапожнік // Мистецтво та освіта. – 2003. – № 4. – С. 11–13; 5. Тихвинская Л. Кабаре и театры миниатюр в России 1908–1917г. / Л. Тихвинская – М. : РИК и культура, 1995.

– 411 с. **6.** Цукер А. Проблемы взаимодействия академических и массовых жанров в современной советской музыке : автореф. дис. на соискание науч. степ. д-ра искусствоведения : спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство» / А. Цукер; Московская государственная консерватория. – М., 1991. – 48 с; **7.** Сапожнік О. В. Сучасна популярна естрадна музика / О. В. Сапожнік – К. : Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2000. – 64 с. **8.** Плахотнюк В. Етномистецькі виміри популярної музичної культури в Україні другої половини ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія й історія культури» / В. Плахотнюк; Київський національний університет культури і мистецтв, 2011. – 19 с. **9.** «Сторінки пам'яті Володимира Івасюка». [Електронний ресурс]. – Джерело – www.ivasyuk.org.ua ; **10.** Стельмащук С. Гуцулка Ксеня / Степан Стельмащук // За вільну Україну. – 2008. – 7 груд.; **11.** Василь Якуб'як – музикознавець, композитор, диригент. [Електронний ресурс]. – Джерело – [forum / vasil-yakub'yak-muzikoznavec](http://forum.vasil-yakub'yak-muzikoznavec); **12.** Кожевников С. Эстетизация повседневности в идеологии контркультуры / С. Кожевников // Социологический журнал. – 2004. – № 3–4. – С. 47–68.